

мр Момчило Голијанин

ГУСЛЕ И ЕПСКА ПЈЕСМА КАО ЗАЛОГ ТРАЈАЊА

„Бог да прости- весела празника! донесите, ђецо, оне гусле, душа ми их ваистину иште, да пропојем, одавно нијесам“.

Овако је слијепи игуман, чије су духовне очи пребирале по прошлости и продирале у будућност, у једном од најпресуднијих тренутака у живота ондашње Црне Горе потражио заштиту од овог вјековног чувара српског чојства и јунаштва, стављајући их на свијетли пиједестал, тамо гдје им је одувјек било мјесто и гдје ће вјечно остати као најсветији реликвиј. Нијесу гусле случајно постављане у српским домовима уз кандило и славску икону. Јер то земаљско свето тројство нас је чувало и очувало од трулежи и пропадања. Оно је скидало прашину заборава са свега онога што нијесмо смјели заборавити. Кандило и воштаница освјетљавају духовну вертикалу и пут ка небу, као што свијетле и путоказују духовне очи игумана Стефана, Филипа Вишњића, слијепе Степаније и бројних других видовњака који су били небеске лествице којима смо се ми бројнији, „окати“ пењали до престола Свевишњег; икона бдије над домом као патрон, као заштитник домаћинства, усмјеравајући нас праведним дјелима, а гусле повезују прошлост са садашњошћу, чувају оно што се морало сачувати. Оне су чувар епске пјесме, највреднијег духовног стваралаштва у нашој књижевној баштини. Гусле су најпоузданији памтиша. Сачувале су сјећања и на српске светитеље, и на бојовне јунаке, и на српску мајку. Ко би данас, да није гусала, да није епске пјесме, знао за мудру Јевросиму мајку која својим савјетом налаже свима нама морални кодекс:

„Немој, сине, говорити криво,
Ни по бабу, ни по стричевима,
Већ по правди Бога истинога.“

Ко би знао за оптимизам ожалошћене Мајке Југовића која својим снахама даје охрабрење, која их чупа из незнања:

„Иако су одлетјели ждрали,
Остали су птићу ждраловићи.
Хранићемо птиће ждраловиће,
Наше племе угинути неће.“

Ко би знао за тугу, али и племенитост Косовке дјевојке која преврће по крви јунаке и тражи заручника, дјевера и кума, али и ублажава болове умирућим ратницима, залијевајући их вином и водом. Или за брачну вјерност љубе војводе Пријезде, која чува образ и свој и свога војна и с њим добровољно одлази у смрт: „Морава нас вода отхранила, / нек Морава вода и сахрани“!

Но, гусле и епске пјесме нијесу само хвалиле. Њихове педагошке норме указују на свијетле примјере, на оно шта треба радити, али не либе се ни да укажу на грешке. Као да су и оне усвојиле оно животно начело- „Све што је људско није ми страно“. А „људско“ је и невјерство, и превара, и издаја... Љубу војводе Момчила смјестиће у историју као „кују Видосаву“, на Вука ће натоварити проклетство („Проклет био ко га је родио, проклето му сјеме и кољено“, а Марко, та узданица и заштитник поробљеног народа, није ријетко прибјегавао лукавству и превари. Памте то гусле и епска пјесма. И опомињу да се не заборава

Гусле и епске пјесме су дружбенице. Не одвајају се једне од других, као што се не могу одвојити гусле од гудала. Пјесме чувају гусле, гусле чувају пјесму, а и једне и друге чувају српски народ. Подизале су га у тренуцима клонулости, а у таквим тренуцима нијесмо оскудијевали, соколили га у праведној борби за опстанак, опомињале да се не погорди у успјесима. Чувале су прошлост која нам је сигуран ослонац и путоказ у будућност. Одрекнемо ли се ње, макар колико нам је била мучна и тешка, будућност ће нам бити замагљена. А та прошлост нам казује да је Србин бдио над њима, да је чувао и једно и друго. Поносио се нашом епском пјесмом која се узнијела на врхове Олимпа попут хеленских спјегова *Илијаде* и *Одисеје*, сакривао гусле по катуницама у тешким временима ропства и уз пламен с огњишта отварао им своју душу. Правио их је од преполовљене војничке чутуре у недостатку јаворова пања, удахњивао им душу, као што су оне њему удахњивале снагу.

Наилазе, нажалост, с времена на вријеме, као таласи кише, периоди када се појединци стиже гусала и епске пјесме. Буде то понекад и генерацијско „отрежњење“ од „превазиђене епике и гусала“, прихватање модерних трендова. Но, надати се да ће гусле, да ће епска пјесма одољети овим помодним лутањима као што су одолијевале и одољеле и тежим искушењима и из њих излазиле као побједници. Гаранција томе су и бројна гусларска друштва широм планете гдје живе Срби, бројни фестивали који се организују, а посебно, као највећа радост и залог будућности су такмичења младих гуслара. (Већ 14 година се, нпр., у Невесињу, у склопу Невесињске олимпијаде, организује такмичење младих гуслара РС. Ти цвркутави гласићи дјечиче од пет, па некад и млађе, до 17 година, доказ су да се истићило ново јато српских соколова- гуслара).

Херцеговина је истићила бројне гусларе, али и пјеснике. Када су 1992. године Епархија захумско-херцеговачка и невесињска „Просвјета“ расписале наградни конкурс за пјесму о крвавој митровданској офанзиви, до жирија је доспјело седамдесетак пјесама. Није било природно очекивати да оне буду умјетнички уједначене; многе су биле почетничке, али је било и прворазредних. Ти пјесници-ратници су у тренуцима побједничке еуфорије често знали бити и метафорични. Побједу над вишестуким непријатељом они приписују вишим силама, приписују је свецима-заштитницима свога града. Јер и свеци су дошли међу те витезове, и тамо „гдје се муње с облацима стачу,/ држи светац прст на обарачу.“ Није се, дакле, могао ни смио десити никакав догађај да га гусле и пјесма не уведу у заборав.

Нажалост, захваљујући нешто тешким ратним данима, нешто немарности аутора ових редова који је, као предсједник „Просвјете“, био истовремено и предсједник жирија за оцјењивање тих пјесама, оне нису сачуване. Мањи број њих јесте, али не и већина. Никакво кајање ни накнадна грижа савјести неће ове пјесме вратити у живот.

Остаје нам, ипак, надање да ови извори живе епске ријечи неће пресушити, да ће потомци и ових епских пјесника и гуслара наставити часно и узвишено дјело својих предака.